

מה הזקן היה עו

האם דוד בן-גוריון היה מפטר את סגן הרמטכ"ל בגלל נאום על "זיהוי תהליכים"? מה הוא היה חושב על תוכניות לסיפוח אוכלוסייה פלסטינית? והאם ראש הממשלה הראשון היה ממנה את אביגדור ליברמן לשר ביטחון? ד"ר מיכאל בר-זהר, הביוגרף של בן-גוריון ואיש סודו, הוא אולי האדם היחיד שיכול לענות לשאלות האלה, וגם להסביר מדוע הן חשובות לישראל של 2016

אמנון לורד

ההחלטה על מבצע חילוץ, שרביץ לא רצה בו. בחלק מהאירועים הללו בר-זהר גם השתתף, כשחקקמשנה שקם מהספסל. כשהר הוויכוחים המדיניים שנערכו בתמישים השנים האחרונות מאיים לקרוס עלינו, הוא האיש שמתבקש לדבר איתו בנושא, כי הוא פשוט יודע טוב יותר מכל אחד אחר מה קרה באלף מצבים דומים בתולדות המדינה. בר-זהר הוא גם הפוסק האמין בשאלות "מה בגוריון היה אומר? מה בגוריון היה עושה?"; ויותר מזה – מה בגוריון חשב, אמר ועשה ערב מלחמת ששת הימים, ומה חשב לאחריה. התשובות מפתיעות.

נוסחה מתמטית למלחמה

בשביל מי שזומן מיד בסיומה של מלחמת ששת הימים לרוץ מהתעלה ולהתייצב למחרת בנוקר במשרד הביטחון כדי לשמש כדובר, בר-זהר נראה לגמדי לא רע. שיערו עדיין כשל נער בן 16, רק הצבע קצת אפור. אפילו כשהוא לבוש ספורטיבי לחלוטין, זה מוקפד אלגנט.

לכתיבת שלושת חלקי הביוגרפיה של בגוריון הוא הקדיש 15 שנה מחייו: "תשע שנים של עבודה איתו, ועוד שש שנים של כתיבה ומחקר נוסף", הוא אומר. "אבל בהפסקות. התחלתי ב'64, והסרתי השלישי יצא ב'79".

כתבת שהיו שני מחדלים שבהם בגוריון האשים את אשכול. אחד כבר ידוע – פרשת מזהר בן-ברק, מנחיה אופוזיציה מרוקני שהמוסד סייע לשירותי המודיעין של מרוקו בחיסולו. מה מספר שתיים?

"הכור האטומי. בגוריון טען שאשכול כראש ממשלה לא מטפל בכור. זה לא היה נכון, אגב. אשכול דווקא הצליח לא להיכנע לאמריקנים בעניין הזה. בגוריון בשעתו היה תחת לחץ נורא מארצות הברית, קנדי כתב לו מכתבים קשים מאוד לגבי <

לחמתי בתוך מפלגת העבודה כדי שהיא תצטרף לממשלה, ואני מאוד מאוד מצטער שזה לא קרה", אומר ד"ר מיכאל בר-זהר. "כאיש שמאל ליברלי, אני רואה איך יוסיום נחתות עליו גזרות חדשות. אני רואה את ביטול לימודי הליבה, הכרה בהסמכת רבנים כתואר ראשון, ואני יודע שאם אנחנו היינו בממשלה זה לא היה קורה. גם אם היינו מיעוט. יחד עם כחלון, ש"ס, גילה גמליאל והגנבי, יש חבורה מתונה. ובאופוזיציה, מה הרווחנו? גם בוזי אשם. הם הגיעו להסכמות בלתי רגילות עם ביבי, אבל רצו את זה בכתב, ולא כל דבר אפשר לתת בכתב. ראינו את זה גם בעבר. היו הסכמות, ויכולנו להגיד שאם יפרו את ההסכמות, נלך הביתה".

אתה מתכוון שהיו הסכמות בתחום המדיני? משהו גרנדיוזי? "כן, יוזמת שלום. בוזי היה צריך לנסוע לקהיר. כל מיני תכנונים".

לייצר מחדש שלא תלוי באובמה?

"בוודאי! בוודאי!", אומר בר-זהר, ומגיד את התנהלותו של אובמה כ"נאיביות שגובלת אני לא רוצה להגיד במה. לא ראיתי חוסר הבנה כזה".

מיכאל בר-זהר ראה מקרוב לא רק את עלייתה ונפילתה של ממשלת האחדות ביבי-בח" עם היחמה הגרנדיוזית ההיא, אלא גם את מה שהתחולל מאחורי הקלעים הפוליטיים של מלחמת ישראל והסכמי השלום לאורך עשרות שנים. מחול השדים הפוליטי ערב מלחמת ששת הימים כבר פורסם במלואו. מה שיכול אולי לגרום להלם וייאוש הוא הגילוי של עומק המניפולציות הפוליטיות גם תוך כדי מלחמת יום הכיפורים, ואפילו בימי המתח שלפני מבצע אנטבה. שר הביטחון שמעון פרס היה צריך אז לא רק לדחוף את הדרג הצבאי, אלא לחבר במקביל קואליציות שרים כדי להעביר את

שעה ?

צילום: לע"מ

< הכור. הרי בהתחלה כולם התנגדו להקמתו. אשכול וספיר התנגדו מסיבות תקציביות. אשכול גם אמר לבך גוריון – יצמחו לי שערות על כפות הידיים כשאתן לך כסף לפרויקט הזה. גולדה התנגדה בזעם מפני שפחדה מארה"ב. גלילי ואלון התנגדו בטענה שאנחנו לא צריכים גרעין. יצחק רבין אמר שעם הכסף הזה הוא יכול להקים שתי חטיבות שריון. גם אנשי הרח הבורדים ששמעו על זה התנגדו. ישעיהו ליבוביץ' הרי אמר שהאמריקנים והרוסים יפציצו את הכור, וכל מה שיישאר שם ייקרא 'חורבות שמעון'."

היום מקובל לחשוב שהקמת הכור בדימונה הייתה אחד הגורמים לפרוץ מלחמת ששת הימים. זה מופיע למושל בספר של מייקל אורן, שגוריון ישראל לשעבר בארצה"ב. ואומר את זה גם ההיסטוריון שלמה אהרונוסון.

"מייקל דידי טוב שלי, קורא הרבה וכותב הרבה", הוא מוסיף. "אהרונוסון בוודאי שלא טוען כך. הוא קיבל את הרעה ההזויה של אחד מראשי משרד החוץ, שאמר לו שהסיבה העיקרית להתפטרות של בגדוריון מראשות הממשלה הייתה הלחץ של הנשיא קנדי. זאת אינולת. לא היה שום קשר."

היה אפילו איים של נאצר שיכולת גרעינית עשויה להיות טריגר למלחמת מנע. פרס התייחס אליו במאמר ב"הארץ".

"נאצר איים הרבה פעמים על הרבה דברים, אבל העובדה היא שהוא לא הלך למלחמת מנע. להערכתך, אם אנחנו לא היינו תוקפים גם נאצר לא היה תוקף. לא הייתה לו שום סיבה לתקוף."

אתה אומר פה דעה די מהפכנית. אבל גם במצב שאתה מתאר, ישראל הייתה נשארת לבדה בתוך מתח מתמיד, כמו ערב מלחמת יום כיפור בסלוארמוזשן.

"זהו בריוק. זו הייתה הבעיה. נאצר הצליח להשיג הרבה מאוד בלי לירות כדור אחד. הוא סגר את המצרים, גירש את האו"ם, הכניס את הצבא שלו לסיני. מבחינתו הוא השיג את כל מה שרצה, ולא הייתה לו שום סיבה ללכת למלחמה ולסכן את זה. גם בגדוריון אמר את זה בשלב מסוים. אז כל העניין של מלחמת מנע – נאצר לא רצה ולא התכוון. תזוזה הכוחות המצריים הרי התחילה במקרה, בגלל הדיווחים של הרוסים (על ריכוזי כוחות ישראלים בגבול הסורי – א"ל) והקרב האווירי עם הסורים באפריל. כל העסק התגלגל. גם סגירת המצרים התגלגלה מתוך לחץ של התימנים והירדנים."

הנראטיב שהתגבש בתקשורת, ועל ידי כל מיני היסטוריונים מנועים עצמם, אומר שמלחמת ששת הימים פרצה כתוצאה מפוּטש' של האלופים, או באשמת הלוחמות שלהם. הם אלה שהצמידו אקרה לרקע של 'היהודים', כפי שקראו לשרי הממשלה. רזן בראמן כותב את זה בניוירוק טיימס.

"כשפרסמתי את הביוגרפיה של שמעון פרס, בטיימס כתבו עליו מאמר לעגני. כתבו: 'האיש שנועד להיות ראש ממשלה לולא הבחירות המחורבנות האלה'. אז כתבו. היום יש תמונה בטיימס שמראה את בגדוריון חתם על מגילת העצמאות, והם כותבים שזה קורה בחצות ליל 14 במאי 1948. חצות? ביום שישי בלילה הוא חתם על המגילה?"

"לגבי מלחמת ששת הימים אומר לך כך. ב-23 במאי – זה לא מופיע בביוגרפיה שכתבתי – בגדוריון דיבר עם הרמטכ"ל רבין ועשה לו שחור בעיניים כשהזוהר מתוצאותיה של מלחמה. בלילה הלך רבין לדין והתייעץ איתו מה לעשות. רבין בעצמו סיפר לי את זה. דין שאל, מה תוכניות הלחימה שלך? אמר לו רבין: אני רוצה לכבוש את צפון סיני עד אל-עריש, ואו לשאת ולתת עם נאצר כדי להחזיר לו את זה, בתנאי שיפתח את המצרים. דין אמר לו: לא, זאת אינולת, צריך להפוך את כל סיני לשדה קרב ולהשמיד את הצבא המצרי. זו הייתה התפיסה של דין עוד לפני 'פוטש' של האלופים. עצם המינוי של דין לשר הביטחון היה כבר הליכה למלחמה."

"אבל אם אתה רוצה את ההסבר הטוב ביותר לפרוץ המלחמה, הוא התפרסם בעיתון אל-אהראם. העורך חסנין הייכל כתב את זה כמו נוסחה מתמטית: ישראל מתקימת בזכות כוח ההרתעה שלה. ובמה שמצרים עשתה באותו זמן – סגירת המצרים, הכנסת הצבא וגירוש משקיפי האו"ם – היא למעשה ביטלה, או הפריכה, את ההרתעה הישראלית. אם ישראל רוצה להתקיים באזור, היא חייבת להחזיר לעצמה את כוח ההרתעה. כדי שזה יקרה, היא חייבת לתקוף. משום כך מלחמה עם ישראל היא בלתי נמנעת. כך שלכל הפוטשים לא הייתה שום משמעות."

אבל היה דבר כזה? הייתה התארגנות של האלופים? "לא הייתה התארגנות, אבל הם קמו ודיברו בצורה אחת נגד (המשך ההמתנה – א"ל)."

אז כל מה שחיה זו אותה פגישה מפורסמת שבה אשכול יושב מולם. "בריוק. אבל הם לא היו מבצעים שום דבר. ב-27 במאי, אחרי שהחליטו לא להחליט, עוד ויצמן נכנס לחדר של המזכירה של אשכול ודק את הדגות. זהו עוד, שתמיד היה קצת חמום מוח. שובב נחמד, קרא לו בגין. אבל לא הייתה שום כוונה של פוטש. אני לא ראיית שום סימן כזה."

לא עוצרים עד מאוריטניה

עבשיו נגיע לנקודה שאתה היחיד ששם עליה את האצבע: זו הייתה הפעם האחרונה שרצו את בגדוריון כראש ממשלה. אבל אז מנהיגותו קרסה, או שקעה, המלחמה בעצם סיימה אותו כאישיות פוליטית בתולדות הציונות. "שואלים אותי אנשים: מתי מת בגדוריון? אז אני נתן שלוש תאריכים. יש אומרים, כשהוא התפטר מראשות הממשלה. תאריך שני זה כשהוא מת פיזית, אחרי מלחמת

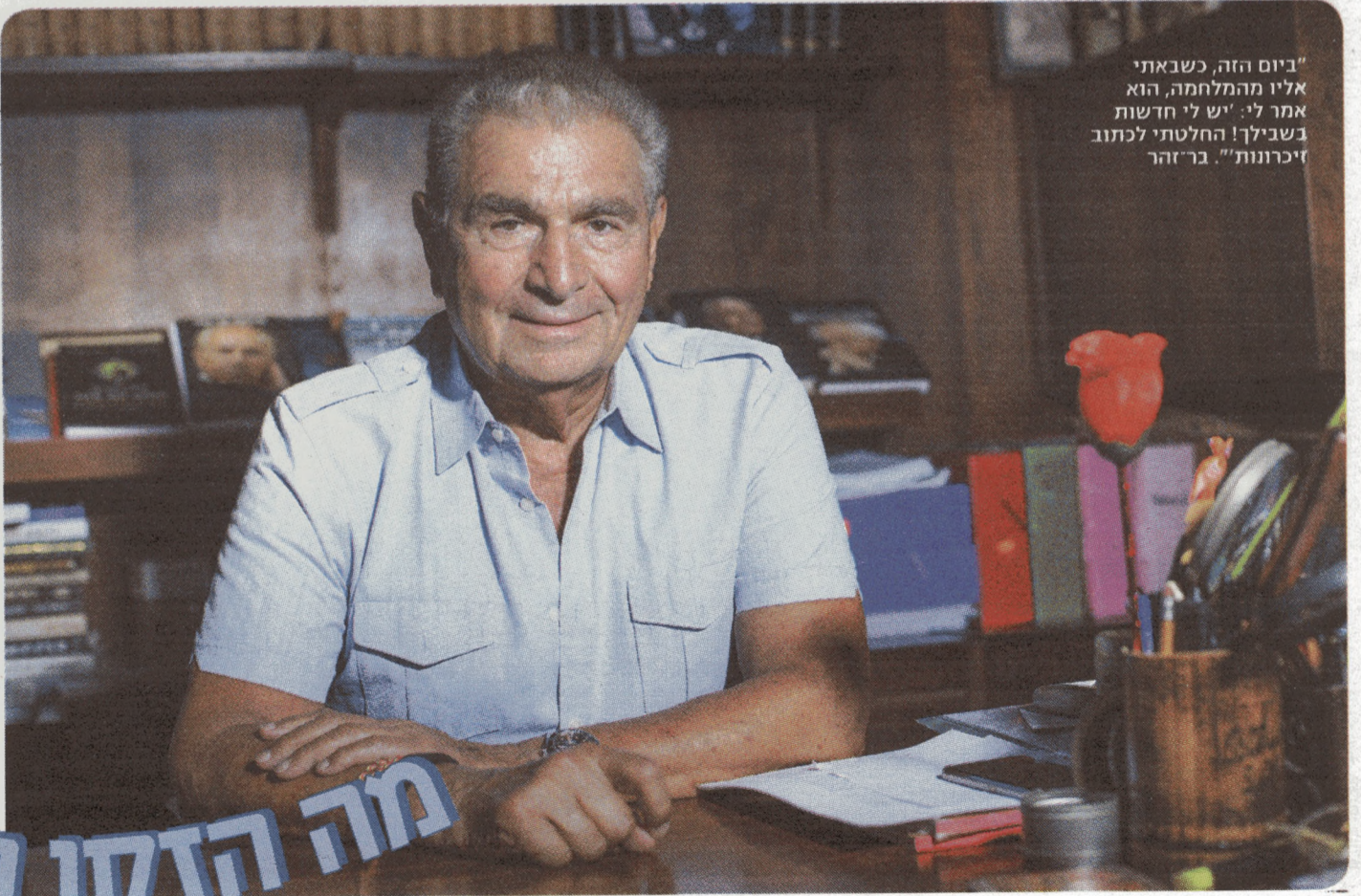
"גם בוז'י אשם שלא קמה ממשלת אחדות. הם הגיעו להסכמות בלתי רגילות עם ביבי, אבל רצו את זה בכתב, ולא כל דבר אפשר לתת בכתב. יכולנו להגיד שאם יפרו את ההסכמות, נלך הביתה"

"אני מיוודד עם נתניהו הרבה שנים, אבל בחודשים האחרונים הוא לא אותו ביבי, ואני אומר את זה בצער. ראיתי אותו בתור הסמן השמאלי של הליכוד. הוא היה האדם הכי קרוב אלינו"

צילום: יוסף זילינגר, איי.פי.פי, אמיר מאירי, יעקב סהר - לע"מ, ז'ל קורן - לע"מ

צילום: אריק סולטן

"ביום הזה, כשבאתי אליו מהמלחמה, הוא אמר לי: 'יש לי חדשות בשבילך! החלטתי לכתוב זיכרונות'." ברזהר

יום הכיפורים. אבל בעיניי הוא מת ב'67'. זה היה סופו. תשמע, זה כאילו בא שר ההיסטוריה, טופח על פניך ואומר לך: אדוני, פרקך נגמר. גם טעית בהערכות שלך, וגם אתה רואה שיש צוות אחד שעושה את הדברים לא פחות טוב". הוא סבר שישראל לא יכולה לעשות מלחמה בלי שתהבור אליה מעצמה, והתברר שאנחנו יכולים לחלחל גם בלי צרפת, וזאת בניגוד לדעתו של האב המייסד. "בלי צרפת, בלי דה-גול, גם בלי המעצמות הגדולות. אגיד לך מה עוד היה: ב'67' נלחמתי בסיני. הייתי הסופר של הצנחנים, או התלוויתי ליחידה לוחמת והשתתפתי בכמה קרבות. ב'10' ביוני ישבתי על שפת תעלת סואץ עם גורודיש, שפיקד על חטיבה שבע. הערב כבר ירד, וגורודיש אומר: שמע, אם רק ייתנו לי אישור, אני יכול לצלוח את התעלה ולהגיע עד מאוריטניה. אני זוכר את המילה מאוריטניה. הוא אמר, אין שום כוח בדרך שיכול לעצור אותי."

"פתאום ניגש איזה חייל, שואל 'יש פה אחד, ברזהר?'. די נבהלתי. אני בסך הכול סמל בצנחנים, לא אלוף ולא שום דבר. אמרתי, כן, סה מואה. החייל אמר: 'יש לך טלפון באחל הקשר'. הלכתי. משה דיין על הקו, אומר לי: 'מחר בשמונה בבוקר אתה מתמנה ליועץ שר הביטחון ודובר משרד הביטחון'. אמרתי לו: 'משה, אתה השתגע. אתה יודע איפה אני? אני בתעלת סואץ'. היה רגע רממה, ואז הוא אמר לי: 'טוב, תעשה את זה שמונה חצי'."

"כל הלילה נסעתי בטמפיים. בחמש וחצי או שש בבוקר הגעתי לתל-אביב, וישר לבגדוריון. ידעתי שבגדוריון מאוד אוהב לראות חיילים שחוזרים מהקרב. הייתי מלוכלך, ועם הקסדה והנשק. הוא קיבל אותי יפה מאוד. פעם יחידה בחיי שהוא חיבק אותי. בגדוריון בעצם לא חיבק, נתן לך כזה זץ כזה על הכתפיים, מאוד נבדק בעצמו."

"בחדשים שקדמו למלחמה, כל הזמן אמרתי לו: אתה צריך לכתוב את הזיכרונות שלך. אז הוא אמר: 'למה לכתוב זיכרונות?', ברזהר מחקה במדויק את חיתוך הריבוי הבך גוריוני. 'אמרתי, צריך לכתוב את ההיסטוריה. עונה לי: 'ברזהר! היסטוריה לא כותבים, היסטוריה עושים'. אבל

מה הזקן היה עושה?

**"לאהוד ברק
יש שריטה:
אין לו רגישות
ציבורית, הוא לא
מבין בבני אדם.
אבל הוא רוצה
מאוד לחזור
לפוליטיקה"**

**"בעיניי יצחק שמיר
הוא ראש הממשלה
הכי גרוע שהיה לנו.
שאלתי את מקורבו:
מה ההישג הכי גדול
של שמיר? התשובה
הייתה 'שהוא הצליח
להכשיל את מסמך
לונדון של פרס'"**

**"שמעון פרס, שהיה
הנץ בממשלת רבין,
התחיל מזל' לגלוש
שמאלה. זה קרה בגלל
כל מיני השפעות.
הוא הקיף את עצמו
בחברים שכל הזמן
ישבו עליו בנושא. יוסי
ביילין למשל"**

**"שאלתי את רבין:
הבנת שבחתימה עם
אש"ף אתה למעשה
סולל את הדרך למדינה
פלסטינית?
הוא אמר, 'אני לא
אסכים לעולם להקמת
מדינה ערבית.
זה לא יהיה'"**

על כיסאו. אולי זה הזמן לקחת עד הירדן. אמר לו בן גוריון: לאאא! כי הפעם הם לא יברחו. המדיניות שלו השתנתה בגלל החרדה הרמוגרפית. גם לפני כן הוא חשש מזה. אחת הסיבות לאמירה 'שטחים תמורת שלום' אמר: היא שבן-גוריון ראה שכאן יש מיליון פלסטינים. לא צריכים אותם."

כמו בכמה נושאים בודדים אחרים, אפשרי הסבר אחר או נוסף לאפקט עזה. סביר להניח שבן-גוריון לא הופתע מאי-ברירת הערבים. הסיבה להישארותם - בניגוד לתפיסה ההיסטורית של רוב הישראלים - היא שהעזותים ראו מה קורה לערביי ישראל. הם ראו שבאופן יחסי טוב להם הרבה יותר מלערביי עזה. שהיהודים לא מגרשים אותם, בניגוד למה שהיה מקובל אחרי מלחמת העולם השנייה, ואפילו מעניקים להם אורחות (כמעט) מלאה. כן, הממשל הצבאי. השי"ד-בי"ת. עדיין פחות רציני מהמוחבראת. אז למה שיברחו?

לדעת, העיקרון של להבריץ, הולכים על זה או על זה, הוא גם מקור התעריצה של בן-גוריון ללנין. לא המהפכנות הקומוניסטית.

"נכון, הצורך להכריע. אחר כך הוא עבר לצ'רצ'יל. אל תשכח שבשנות העשרים והשלושים הוא עוד לבש רובשקה, כמו הרוסים. והוא כתב על לנין גלויות: לא חס על דם עוללים ויונקים כדי להגיע למטרותיו. זה עלה גם בשחיה הראשונה שהייתה לו עם שמעון פרס."

כשמשיחו נזכר בדבר בזה, יש לזה משמעות ומטרדה. בן כמה שמעון היה אז? 15, 16?
"הוא אומר בן 15, נרמה לי שהיה כבר 17."

איך הוא זכר את זה?

"זאת הפגישה הראשונה שלו עם בן-גוריון, הוא נוסע איתו במכונית, כולו נסער ונרגש. בן-גוריון יושב ושותק כל הזמן. פתאום הוא פונה אל פרס ואומר: 'טרוצקי לא היה מנהיג. זה פטיש על הראש הוא נפרד מלנין כבר שנים קודם. היה מאמץ, כשתהיה פה המהפכה - אני אשא את הדגל האדום'. אל, תשכח, כל החבורה הזאת, מאיפה הם באו מאיזה בית יוצר?"

נכון, אבל בן-גוריון היה קומוניסט מהפכן? הוא היה סוציאליסט?

"לא קומוניסט, אבל הדגל האדום היה הדגל של הסוציאליסטים. תסתכל היום על המפלגות: מרכז מפלגה, לשכת המפלגה, פוליטיכודו. מנגנון שלקוח מאיזה מקום. מה זה מועצות הפועלים? זה ברית המועצות. כלומר, <

"לתקופת בנייים. בן-גוריון היה חסיד של ארץ ישראל השלמה, עד הירדן. זה מה שהוא רצה. בסוף מלחמת השחרור באה אליו קבוצה של קצינים צעירים וסופרים צעירים. חיים גורי נכנס אז לחדרו וראה מתחת לזכוכית השולחן את הפסוק מהתנ"ך 'לזרעך נתתי את הארץ'. הוא אמר: 'בן-גוריון! למה לא שחררת את כל הארץ?! וראש הממשלה ענה: 'מכמה סיבות. קופת המדינה ריקה. איברנו כבר אחוז אחד מאוכלוסיית המדינה. יש סכנה להסתבכות במרחב ערבי עוין. עשינו מספיק לדור הזה. ברור הבא נראה."

זיכרוננו של ברהר כנראה מטעה אותו מעט. אני שמעתי מחיים גורי שהפסוק שראה על השולחן היה קצת פחות מתחום ההבטחות לאברהם אבינו, ויותר מתחום ההבטחות של רחבעם זאבי: 'לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה, ורבה עליך חייט השדה. מעט-מעט אגרשנו מפניך, עד אשר תפרה ונחלת את הארץ."

בריוזה ממשך: "יותר מזה, בן-גוריון ניסח בכתב 'תוכנית לסירור המזרח התיכון'. התוכנית אמרה, שחור על גבי לבן, שבצפון ניקח משטח לבנון עד הליטאני, כי אנחנו צריכים את המים. מצפון לליטאני נקים מדינה נוצרית שתבוא עמנו בברית. את החלק המוסלמי ניתן לסוריה. במזרח נחטל את המדינה המלאכותית שקוראים לה ירדן. אין לה הצדקת קיום. אנחנו ניקח עד הירדן, ומעבר לירדן ייקחו העיראקים. הירדן יהיה הגבול בין ישראל לעיראק. הוא כתב את זה, הוא האמין בזה, וכשהוא נסע לוועידה החשאית בפריז ערב מבצע סיני, הוא פתח את הפגישה בהקראת התוכנית שלו. ואז אמר לו ראש ממשלת צרפת גי מולה: 'מיסייה, יפה מאוד התוכנית שלך. אבל בוא נדבר עכשיו..."

בן-גוריון אמר: 'דגע, ניקח גם את סיני עד התעלה, וכך נהפוך את תעלת סואץ לבינלאומית ממש'. אמר לו גי מולה, 'אבל אנחנו נדבר עכשיו על דברים מעשיים. על המבצע המתוכנן."

"אחרי מבצע סיני לקחו את בן-גוריון לעזה, והוא ראה דבר שלא ציפה לו. הוא ראה שהערבים לא ברחו מפני צה"ל, אלא הניפו דגלים לבנים. מאחר שהיה איש אמיץ, וגם ישר כלפי עצמו, פה באה נקודת השבר. פברואר 57. הוא הגיע למסקנה שאנחנו לא צריכים יותר שטחים, בגלל שהפעם הם לא יברחו. ביומן שלו מצאתי את המנטרה הזאת כמה וכמה פעמים. בא אליו לסקוב פעם ואמר לו: 'זה הרגע המתאים. חוסיין מתנדר

**"אשכול אמר לבן
גוריון, יצמחו לי
שערות על כפות
הידיים כשאתן לך
כסף לכור גרעיני.
גולדה התנגדה
בזעם מפני
שכחה מארה"ב.
רבין אמר שעם
הכסף הזה הוא
יכול להקים שתי
חטיבות שריון. גם
אנשי רוח התנגדו.
ליבוביץ' הרי אמר
שהאמריקנים
והרוסים יפציצו
את הכור, וכל
מה שיישאר שם
ייקרא 'חורבות
שמעון'"**

ביום הזה, כשבאתי אליו מהמלחמה, הוא אמר לי: 'יש לי חדשות בשבילך! החלטתי לכתוב זיכרונות'. והאסימון לא ירד לי מיד. לקח זמן עד שהבנתי מה הוא אומר לי: שהוא לא מתכוון יותר לעשות היסטוריה, הוא מתכוון לכתוב אותה. הוא התחיל לכתוב את הזיכרונות אחרי ששת הימים, כך שזה באמת היה סופו.

"יכולת לראות לפי קטעי היומן שלו ממלחמת ששת הימים, שכל מה שהוא כותב בזמן המלחמה לא מתבצע. בכל פעם הוא מעיד 'זה משגה', 'זה משגה'. בהתחלה צלצל למשה דיין: צריך לכבוש את הגולן! אחר כך נכנס לנימוקים משפטניים, כמו ששרת היה עושה, לגבי מה יגידו: הסכמנו או לא הסכמנו להפסקת אש."

הוא אמר שצריך להחזיק בגולן ובירושלים?
"זה לאחר המלחמה, אז הוא שינה את דעותיו. הוא התחיל להגיד ששחרור ירושלים השאר זה למעשה מחיקת 'הבכייה לדורות' - כפי שהוא כינה את החלטת הממשלה נגד כיבוש כיס חברון במלחמת השחרור. בשלב הזה הוא כבר דיבר בטעם, מבחינת: תמורת שלום אמת, להחזיר הכול חוץ מירושלים והגולן."

אבל אם התערבות שלו ערב המלחמה היו כל כך שגויות, למה אנחנו צריכים להתחשב בדעות שלו אחרי המלחמה?

"אתה לא חייב. הרבה אנשים לא מתחשבים בדעותיו. זה הפך למשחק, כי מי שרצה הדגיש את המילים 'שלום אמת' שבן-גוריון אמר בתוכנית 'מוקד' בטלוויזיה. כל מי שדיברת איתו בימים, או נצי מפלגת העבודה, אמר לך - 'כן, הוא מוכן להחזרת שטחים, אבל רק בשלום אמת'. והשמאל הקיצוני אמר: 'הוא מוכן לוותר על כל השטחים'. לכל אחד יש בן-גוריון שלו."

ברית המועצות זה כאן

בוא נקפוץ חמישים שנה קדימה, אני אומר לברוך. אם יש דבר שבן-גוריון לא היה סובל, זה מצב ללא הכרעה. לכן הוא סגר את מלחמת העצמאות, עם כל הבכייה לדורות. הוא לא המשיך עם זה, לא השאיר גבול פתוח. ברוזר חולק על האמירה הזו: "בן-גוריון לא הסכים לקבוע גבולות למדינה. הוא אמר בכמה הודמנויות ש'זה רק שלב'."

אבל היה מנגנון שביתת נשק שפיקח על קו מסוים.

"כן, שביתת נשק. זאת התשובה שלך."
אז גם עם מצב הביניים שקיים היום, הוא היה מוכן לחיות לתקופה ארוכה?

< הדפוסים באו משם, חלק מהאידאולוגיה הגיע משם. למזלנו פה הייתה גם פתיחות ליברלית."

נץ בחברה רעה

אתה למדת את החברה הזאת. אנהנו בעצם יושבים גיאוגרפית בליבת הכור של האליטה הביטחונית הישנה. מי מהשניים הצליח להשתחרר מהמשענת של בן-גוריון - דיין או פרס? דיין אומר שם, ערב ששת הימים... "הפעם עליי לסמוך על עצמי".

פרס מבצע את כל מפעלותיו, גם בעניין הרעיון, בגיבויו הסמכות והלגיטימציה של בן-גוריון. הזקן איננו, שמעון צריך לבדו להמשיך את הקריירה. מי החזיק טוב יותר עצמאית?

"דיין, ללא ספק, כשבן-גוריון הקים את רפ"י, דיין לא רצה להצטרף. היו לו דעות עצמאיות מאוד. מצד אחד הייתה לו הערצה עצומה לבן-גוריון, מצד שני הוא בעצם סמך על כנפיו שלו. אבל אני לא אשכח, ישיבה של רפ"י אחרי מלחמת ששת הימים, כשידין היה בשיא כוחו. אני ודיין יושבים על אדן החלון מאחורי הבימה, ובן-גוריון קם לנאום. דיין, מלך העולם, פתאום פונה אליי ואומר: מיקי, אתה ואני לעולם לא נגיע לקרסוליו של האיש הזה. לקרסוליו. "שמעון הלך אחרי בן-גוריון כל הדרך, גם ערב ששת הימים. הוא היה למעשה המוציא והמביא, והלך עם הדעות של בן-גוריון לא לצאת למלחמה. הוא פנה עם זה לכל האחרים, למפר"ל ולמאיר יערי ממפ"ם. שמעון היה מסוד לבן-גוריון. עד היום, כשאתה מדבר איתו, בשורת הדמויות הנערצות עליו הזקן הוא מקום ראשון. במקום השני דיין, שגם עליו אתה לא יכול להגיד מילה רעה בנוכחות פרס". אז הנושא של השלום היה כביכול הכרזת העצמאות של שמעון פרס?

"בן-גוריון רצה שלום".

אבל הוא לא היה מוכן בפרויקט דיפלומטי שאין לו סוף. לא היה מניע למצב שכל התוכן המדיני של ישראל הוא דיפלומטיה מול אש"ף.

"זה בגלל הסיפור עם המלך חוסיין. נקודת השבר פה היא אפריל '87, כשפרס סגר עם חוסיין וחתם איתו בראשי תיבות על הסכם לונדון".

אז אתה אומר שכל פרויקט השלום, בראייתו של פרס, הוא המשך המשימה של בן-גוריון?

"לא. מהר מאוד אחרי מלחמת יום כיפור שמעון הגיע למסקנה שישאר הולכת לכיוון של שלום. ב-'77, בזמן שבגין נשא ונתן עם סאדאת, גם הוא נשא ונתן. שמעון, שהיה הנץ בממשלת רבין, התחיל ב-'77 לגלוש שמאלה. ראיתי את זה כי עבדתי איתו, ועל זה נלחמתי איתו כל הזמן. זה קרה בגלל כל מיני השפעות. אחת הייתה קשורה לתפקידו כסגן נשיא האינטרנציונל הסוציאליסטי, כשמסביבו נמצאת כל החבורה הזאת של קרייסקי וברנדט ואולוף פלמה והצרפתים. זו הייתה השפעה חזקה מאוד. מצד שני, הוא גם הקיף את עצמו בחברים שכל הזמן ישבו עליו בנושא. יוסי ביילין למשל".

למה הוא הקיף את עצמו בחבורה הזאת?

"הוא לקח את כל מי שהיה מוכן לעבוד איתו. אני זוכר את הימים אחרי '77, כשהוא ואני היינו לבד במפלגת העבודה. לא הייתה נפש חיה, כלום לא היה שם. פרס בא, ואני באתי אחריו כמתגרב. בא יוסי ביילין, והביא את גרעון לוי, שהיה העורך שלי. ואת ישראל פלג, ויוסי שריד היה שם. כל הקבוצה הזאת של הצעירים מקיפים את שמעון,

וכל הזמן מושכים בכיוון השמאל".
הוא לא יזכה את הכיוון הפוליטי שלהם?
"זה לא הפריע לו. תראה, גם שמעון וגם רבין עשו שגיאה: הם לא הצליחו לגדל רוד שני. שמעון ראה בחלק מהחבורה הזו ממשכים. הוא טען שיוסי ביילין הוא ברל כצנלסון של היום. עם כל הכבוד ליוסי, שהוא חברי הטוב, ברל כצנלסון הוא לא".

בית משפט, בית סוהר ובית קברות

דיברנו על סוגיה שנראית היום מעניינת, ארבעים שנה אחרי אנטבה. איך זה שכסופו של דבר מבצע יונתן לא נרסק לא לרבין ולא לשמעון פרס. הם לא הצליחו להלביש על עצמם את ההילה של המבצע המדהים הזה, למרות הניסיונות של הזמן האחרון לעשות קאט-אנר-פייסט של הילת זיכרונות על ראש רבין.

לפי ברוזה, רבין שיקר בעניין אנטבה: הוא למעשה התנגד לאופציה הצבאית, והסתובב כל הזמן בפניקה. כך גם המטכ"ל מוטה גור. את האלופים וסגני-האלופים שניסו למצוא מתווה מבצעי לשחרור בני הערובה כינה גור "מועצת הפנטזיה".

"רבין לא היה שם", אומר ברוזה. "הוא פחד שיתחילו לחסל את בני הערובה, ורצה ללכת למשא ומתן. רבין שכנע את בגין, ועוד כתב בספרו 'פנקס שירות': 'שר הביטחון מאוד נבוך כשנודע לו שגם בגין תומך בגישה שלי'. פרס הלך לדיין לספר לו על הפעולה, מצא אותו באיו מסעדה עם אורחים מאוסטרליה, ודיין אמר לו 'תוכנית טובה, קדימה'. פרס גם הלך לשר המשפטים חיים צדוק לשכנע אותו, וצדוק אמר לו, 'כל הכבוד, אני הולך אתך'. ואז הוא הלך לגד יעקבי".

בזמן שהחילים הכינו את המבצע, שמעון הבין קואליציה פוליטית.

"הוא ניסה. הבעיה הייתה שמוטה התנגד בכל כוחו. מוטה, שהיה חברי בלב ונפש, סיפר לי: 'אמרתם להם שזה ג'יימס בונד. זה גולדפינגר. זו בושה לצה"ל שאתם יושבים על כל התוכנית האלה".

אחרי החילוך המוצלח, אנשיו של רבין טענו שמנסים להדביק את המבצע לפרס. "חיים ישראלי ממשרד הביטחון אמר לפרס: 'תכתוב יומן על כל מה שקורה כל יום, כי אחד כך יגידו שאתה לא היית בעסק'. ושמעון, על פי עצתו, התחיל לכתוב יומן - יומן אנטבה. הוא גם פרסם את זה כספר. אף אחד לא קנה אותו", מפטיר ברוזה.

לפי המקובל היום, הישג כזה היה צריך לתת לרבין ופרס את הניצחון ב-'77.

"'77' היה אחרי שלושת ה... איך אמר לי חיים גורי: ראש הממשלה בבית משפט, נגיד בנק ישראל בבית סוהר, שר הבינוי והשיכון בבית קברות (יצחק רבין, אשר ילין ואברהם עופר, שהתאבד - א.ל.ל.) לא ננצח בבחירות".
אתה מכיר את שמעון מספיק מקרוב כדי לחבר את הנקודות בתוכו לכדי סיפור, כמו שאתה עושה עם בן-גוריון?

"פרס היה הבנאי, כמו שאלתרמן קרא לו. הוא היה שנוי במחלוקת. חצי מדינה העריצה אותו, וחצי מדינה תיעבה אותו. היום זה שוב חודר, אחרי שהוא היה בקוצסנווס כל עוד היה נשיא. הוא עשה הרבה מאוד שגיאות בחייו. אם זה בממשלת האחדות הלאומית, שהוא לא ניתק אותה ב-'86. היה צריך לפרק אותה, וללכת לבחירות חדשות במקום לרוטציה עם יצחק שמיר".

"כששואלים אותי מתי מת בן-גוריון, אני נותן שלושה תאריכים. אחד, כשהוא התפטר מראשות הממשלה. שני, כשהוא מת פיזית, אחרי מלחמת יום הכיפורים. אבל בעיניי הוא מת ב-'67. זה כאילו טופח על פניך ואומר: אדוני, פרקך נגמר. גם טעית בהערכות שלך, וגם אתה רואה שיש צוות אחר שעושה את הדברים לא פחות טוב"

הוא דאג לאמינות שלו מול הציבור, אם לא יקיים את הסכם הרוטציה.

"נו, ומה הוא הרוויח מזה?"

למה הוא צריך להרוויח? עם ישראל הרוויח.

"עם ישראל לא הרוויח. שמיר היה ראש ממשלה רע.

בעיניי הוא ראש הממשלה הכי גרוע שהיה לנו. כך אני רואה אותו".

מה עם שרת?

"שרת? היה איש לא חכם".

איך אמר הזקן: הוא דיבר עברית מצוינת.

"בריוק. זו הייתה הדרך שלו לתת מחמאות. למשל,

שאלתי אותו: מה דעתך על יגאל אלון? אמר: יגאל!

קיבל פקודה לסגת, ביצע את הפקודה. קיבל פקודה, ביצע פקודה".

בעניין של שמיר, מפתיע שזו דעתך עליו.

"אני ראיתי את שמיר. שאלתי גם את מקורבו יוסי

בן-אהרון: מה ההישג הכי גדול של שמיר? התשובה שלו

הייתה שהוא הצליח להכשיל את מסמך לונדון של פרס.

זה ההישג הכי גדול. תחשוב: מה היה קורה אילו חתמנו עם

חוסיין ב-'87, והוא היה מקבל חלק מהגדה. לא את כולה;

הוא ידע שלא יקבל הכול. גם לא את ירושלים".

אתה אומר שמסירת השטח למיפול אש"ף זה בעקבות

בישולן לונדון.

"יס. סיר. במפורש. הרווחנו את אש"ף וחמאס והג'יהאד

האסלאמי. אני בימין של מפלגת העבודה,

אני לא בא להגן על אוסלו. היו לי ספקות

גדולים מאוד בקשר להסכם הזה. יש הרבה

חורים ביטחוניים, אמרתי, זה חצי אפוי.

באיוה דיין שהשתתפתי, הי"ד אמר: 'עכשיו

נשאל מומחה אמיתי למזרח התיכון'. ועולה 'המומחה

האמיתי' ואומר: 'הערבים רוצים להגיע לשלום מיד'.

"האמינו שכל התמונה התהפכה, כל המזרח התיכון

עכשיו אחר. הסכמי אוסלו במידה רבה היו שגיאה שנעשתה

מרוב התלהבות. שמעון ורבין הלכו לחתום במרשאת הבית

הלבן בלי להבין שהם הולכים למדינה פלסטינית".

פרס לא חשב שלשם זה הולך?

"לא! ישבתי עם פרס, עם רבין, עם ביילין. אמרתי

להם: תגידו לי, אתם הבנתם מה שאתם עושים? הבנתם

שבחתימה עם אש"ף אתם למעשה סוללים את הדרך

למדינה פלסטינית? כולם אומרים לי: לא שמעון אמר לי,

'חשבנו על אוטונומיה מסוימת'. רבין אמר, 'אני לא אסכים

לעולם להקמת מדינה ערפאתית. זה לא יהיה'. הם לא תפסו

את מה שהם עושים".

פלפולים של טנקיסטים

ברוזה, שכיחז כח"כ מטעם מפלגת העבודה בכנסת

ה'10 ובכנסת ה'12, הספיק מאז לעזוב אותה פעמיים. "אני

זה ששיכנע את אמנון ליפקין ללכת לפוליטיקה. ישבתי

מה החקן היה עושה?

צילום: משה מילר - לע"מ

מוטה אמר שזה ג'יימס בונד, זה גולדפינגר. שחרור החטופים מאנטבה

עם המינוי של דיין לשר הביטחון היה כבר הליכה למלחמה. כוחות צה"ל בדרום סיני במלחמת ששת הימים

שגיאה מרוב התלהבות. ערפאת, קלינטון, רבין ופרס בחצר הבית הלבן, 1993

פנטסטי שמפגיש בין בן גוריון של 48' לזה של ימי שדה בוקר. "אתה יודע מי רצח את ברנרדט?", הוא חוזר אל סיפורו של שליח האו"ם שחוסל בירושלים. "אני קראתי את המחברות השחורות של בן גוריון, ואני רואה שסתוב ביומן מסוף 48': 'בא אצלי איסר הלפרין ומסר לי את שמת החשדים ואת הקבוצה המסוכנת - יהושע כהן, אשתו נחמה סלובניץ, אחיו חטלר מכפרסבא. יהושע היה ממייסדי שדהבוקר, והפך לחברו של בן גוריון בלב ונפש ולשומר שלו. היו יוצאים יחד לצעדה, יושבים יחד בערב". זאת אומרת, בן גוריון לא התנגד לחיסול הזה של ברנרדט, אם לקח את יהושע כהן בשומר ראשו.

"לא. כשבן גוריון פגש אותו, הוא לא ידע שזה אותו אדם. הוא פגש את יהושע כהן עם קבוצת אנשים בלתי מפלגתיים, שאמרו 'אנחנו רוצים להקים קיבוץ בלתי מפלגתי. כולנו לחמנו במלחמת השחרור - זה באצ"ל, זה בלח", זה בפלמ"ח - וכולנו רוצים היום להקים קיבוץ". זה מה שמשך את בן גוריון, משום כך הלך לשדהבוקר. ושם יהושע הפך לידידו הקרוב. הם לא דיברו בכלל על אצ"ל, לח"י, זה לא נכנס ביניהם.

"אני מראה לבן גוריון את הקטע הזה ביומן מ'48', ואומר לו: תראה מה כתבת! הוא אומר לי: 'מהה? יהושע? תקרא לו מיד'. הלכתי ליהושע, אמרתי לו שהוקן רוצה לראות אותך. הלך לבן גוריון. אחרי חמש דקות הוא יוצא החוצה, אדום כמו סלק. תוקע בי מבט קטלני והולך. אני נכנס לבן גוריון והוא יושב וכותב. אמרתי לו, דיברת עם יהושע? 'דיברתי'. הראית לו את מה שכתבת? 'הראיתי'. שאלת אותו? 'שאלתי אותו'. הוא ענה כאילו אני עוקר לו שן אחר שן. שאלתי, הוא הורה? אמר לי: 'הורה'.

"בערב דופקים לי בלתי, ונכנסים יהושע ואשתו. יהושע אומר לי: 'שמע, מה שהיה ביומן של בן גוריון, זה נכון. אני הרגתי את ברנרדט. אבל זה לא סוד שלי. זה סוד של המדינה. עשיתי את זה למען מדינת ישראל ובשם מדינת ישראל כמו שאני ראיתי אותה. אני מבקש ממך לא לפרסם את זה'. אמרתי לו: הסוד הוא לא שלי, הוא של בן גוריון. אם ירצה לפרסם את זה, זו זכותו. ממני, כל עוד אתם חיים, לא תצא מילה. ולא פרסמתי".

אמרתי למיכאל ברזודר שעדיין אני לא מאמין שבמשך שנים יהושע כהן היה חברו של בן גוריון ושומר ראשו, והוקן לא ידע על חלקו בהתנקשות בברנרדט. אבל כך ברזודר מספר. בפרק על רצח ברנרדט הוא השתמש בניסוחים שהיו מקובלים על כהן. "יש שם רמו חוק שמדובר במישהו מקורב מאוד לבן גוריון, אבל בלי שמו. אחי שבן גוריון הביא אותו לידי הודאה, היחסים ביניהם נמשכו כאילו הריב לא היה מעולם. ישבו יחד, שתו מיץ ביחד, הלכו ביחד, ולא דיברו על הנושא".

בגוריוניסטיות, מתקבל על הדעת שסגן הרמטכ"ל ביום השואה יגיד את העתו על התופעות החברתיות-פוליטיות בישראל?

"הדבר היחיד שבאמת הפריע לי בכל הברלי העדות בין הצמרת הביטחונית לממשלה היה הנאום של סגן הרמטכ"ל לדעתי הוא עשה שגיאה גדולה. בן גוריון בודאי לא היה מסכים לזה. הוא מאוד מאוד הקפיד על ניתוק הצבא מפוליטיקה. לגבי השאר - אני חושב שדווקא הרמטכ"ל ובוגי יעלון פעלו בסדר גמור בעניין החייל היורה. משום שכאן הממשלה חזקה, ולא הצבא. צה"ל נשאר נאמן לערכים שביסוד תפיסתו, שכוללים את טוהר הנשק".

איך אתה רואה את הסנטימנט שנוצר בשמאל ובתקשורת, שאומר שהצבא ייקח את העניינים לידיים? אפילו מדברים על מעין הפיכה. מאיפה זה בא?

"אנחנו מדברים יותר מדי, מדינה שמפספסת את עצמה לדעת. זה לא ייאמן. כל אחד הוא מומחה לכל. כל פישר שמתחיל להיות עיתונאי כותב היום על מאכלים ומתכונים - ומחר הוא מומחה לביטחון, למדיניות, לסלמונלה, למה שאתה רוצה.

"אני לא מאמין שהצבא מוכן לקחת את השלטון. אנחנו ככל אופן לא מדינה כזאת. תאר לך טנקיסטים מקבלים פקודות, והם מתחילים להתפלפל עם אלה שנתנו אותן. זו בריחה. זה כאב ראש".

על הצבא אני סומך פה, אבל תראה את הסנטימנט הזה. פתאום מתפרסמים מאמרים שאומרים: למה לא, בעצמם? לפחות שהצבא ישמור על הערכים.

"כי הצבא היום שומר על הערכים. יש היום שינוי ברעף הקהל, שנהייתה הרבה יותר ימנית ופחות סובלנית. יש שינוי דמוגרפי בגושים הפוליטיים. גם אחרי מותו של בן גוריון הייתה תזונה ברורה ימנית, בין השאר של אותם חלקים בעם שראו בו משיח. משום כך, כל חייו חשש מפני הסכנה של הרדיקליזציה והימין. היום זו הפעם הראשונה שהשיקול הפוליטי גובר על השיקול הממלכתי. למשל בחילופי שרי הביטחון".

אתה חושב שליברמן לא מתאים לתפקיד.

"ודאי שלא".

סודות בין חברים

בן גוריון עוד היה ערני וברעה צלולה כדי לקלוט מה מתרחש בימים הקשים של מלחמת יום הכיפורים. זמן מה אחרי שהסתיימה הוא לקח בשטף רם במחנה, ונמוג אל מותו בבית החולים שיבא ב1 בדצמבר '73. כפי שכתב ברזודר בספרו, קשה לא להקביל בין ייסוריו של בן גוריון בחמשת השבועות הארוכים שלאחר המלחמה ובין ייסוריה של המדינה שכונן. ברזודר מספר לי סיפור

"בן גוריון ניסח בכתב 'תוכנית לסידור המזרח התיכון'. ניקח משטח לבנון עד הליטאני, כי אנחנו צריכים את המים. מצפון לליטאני נקים מדינה נוצרית שתבוא עמנו בברית. את החלק המוסלמי ניתן לסוריה. נחסל את המדינה המלאכותית שקוראים לה ירדן. אין לה הצדקת קיום"

שגיאה גדולה. יאיר גולן

איתו בקפה טנרו, הוא היה עוד במדים. אמרתי לו: אמנו, אתה משתחרר בקרוב, יש בך כריזמה, אתה צריך ללכת למפלגת המרכז. אחד כך ראיתי מה אין לו. לא הייתה לו השן המורעלת, הפלדה בעמוד השדרה".

מה לגבי גבי אשכנזי?
 "גבי לא. אין לו פן פוליטי מדיני. הוא גם לא מתיימר, הוא לא מציע כלום. עד היום, וגם לפי כל השיחות שמתנהלות עם גבי, הוא לא רואה את עצמו בתפקיד. הוא גם פגוע. עוד הרבה זמן הוא יסתב את העניין של מסמך גלנט. אין לו כושר הביטוי וגם לא עניין בכל הדברים האלה. אבל אני כבר למדתי שפתאום אנשים מגיחים מתוך עצמם. מי שמאוד רוצה לקפוץ לתפקיד הזה (של מאחד מפלגות המרכז והשמאל - א"ל) הוא אהוד ברק. הוא מאוד רוצה".

דיברת איתו בזמן האחרון, מאז שהכריז על הולדת הפשיה בישראל?

"מישהו בשמי דיבר איתו. ברק הוא איש חכם, איש טוב. היה רמטכ"ל טוב, ולדעתי היה גם שר ביטחון טוב".

הייתה לו שותפות פזובה עם נתניהו, כשר ביטחון בממשלתו במשך ארבע שנים.

"נכון. הסיבה לכך שברק תקף אותו בתקופה האחרונה, היא שנתניהו עשה כמה שגיאות גדולות. אני מיווד עם נתניהו הרבה שנים. יחד העלינו את הבחירות האישיות לראשות הממשלה. אבל בחודשים האחרונים ראינו את ההחלפה של בוגי בליברמן, וכל הדברים שקורים היום בתחום היחסים עם הדיתיים, מידי רגב, השתיקה של ביבי בעניין החייל היורה. הוא לא אותו ביבי, ואני אומר את זה בצער. ראיתי את ביבי בתור הסמן השמאלי של הליכוד. הוא היה האדם הכי קרוב אלינו".

זה בדיוק מה שהימין הקיצוני רוצה לשמוע.
 "אני יודע. אבל בזמן האחרון ביבי כבר לא ככה".

יחד עם זאת, הוא מכיר ביכולותיו של נתניהו.

"שידורו לא מומן בערוץ הכנסת שעתיים של שאלות מוח"כים לראש הממשלה, ראית שביבי עשה מהם חוכא ואטלולא. פשוט מחץ אותם. עולה מרב מיכאלי, פונה אליו בבתי, הוא כתש אותה לזתיכות קטנות. אתה רואה את כל הפיגמאים האלה מול ביבי. לא, באמת, לצערי הם כולם פיגמאים מולו. אין מישהו אחר. כוחו היום בכך שאין לו תחליף".

וכאן נכנס ברק. אתה מצפה שירדן לקנציה הבאה?
 "חבר מקיבוץ שפיים אומר לי: כשבמפעל שלנו מגיע איזה חלק שיש בו שריטה קטנה או פגם קטן, זורקים. לא משתמשים. לברק יש שריטה: אין לו רגישות ציבורית, הוא לא מבין בבני אדם. אבל הוא מאוד רוצה לחזור לפוליטיקה".

בחודשים האחרונים מצטייר איזה עימות בין חדר המדיני לצמרת הצבאית. משבר של ערכים. בראיה